Analyse af fysiske erindringssteder- lærervejledning

Udarbejdet af Thomas Thomsen, lektor ved læreruddannelsen i Vordingborg

NB: Der er knyttet elevhandouts til denne vejledning i Word format, så de kan justeres efter behov:

1. fase - oplev genstanden (det denotative)
2. fase – ophavssituationen
3. fase - genstandens fortællinger (det konnotative)

Beskrivelse af en situation fra besøg ved et erindringssted:

Eleverne sidder omkring bordene uden for forsamlingshuset. De kigger i deres papirer efter at have undersøgt den lokale mindesten for en løskøbelse fra kongen. Læreren spørger dem, hvad de så på stenen, hvortil flere svarer "det forestiller en løskøbelse". Lærerens respons på dette svar er: "hvordan ser en løskøbelse ud", og efter elevernes umiddelbare overraskelse over denne respons begyndte en reel drøftelse af mindestenens forskellige facetter.

Ovenstående situation illustrerer udfordringen med, at elever ikke for alvor får åbnet det historiske materiale op, men at de, ud fra deres forforståelse, kommer med en hurtig tolkning. I målbeskrivelsen fra Fælles Mål for *historiebrug* efter 6. klasse hedder det, at eleverne skal kunne foretage perspektivskifte, hvilket i forbindelse med erindringssteder drejer sig om at kunne forestille sig, hvad fortidens mennesker tænkte i forhold til disse. I løbet af udskolingen skal eleverne udvikle kompetencer i at arbejde problemorienteret og bruge kilder i deres besvarelser af problemstillinger. Lokale erindringssteder indeholder læringspotentialer, der kan knytte an til denne øvelse samt målbeskrivelsen fra Fælles Mål.

I det følgende er jeg inspireret af den norske historiedidaktiker Erik Lunds tre faser for analyse af billeder (Lund, 2016, s. 159-161), som kan tilpasses således, at elever kan fordybe sig og analysere konkrete fysiske erindringssteder. Med lidt tilsnigelse kan man vel sige, at et fysisk erindringssted er sammenligneligt med et billede. Det har ofte et centralt motiv, og det står ofte i omgivelser, der har en funktion i forhold til selve statuen, mindestenen ol. Ud over Lund, trækker jeg på spørgsmål til fysiske erindringssteder fra Kristian Iversen & Ulla Nedergård Pedersen (2015) samt Jens Pietras & Jens Aage Poulsen (2016) anvendt i relation til Lunds fasemodel.

Nedenfor uddyber jeg de tre faser, som Lunds historiske billedanalyse benytter. Dertil har jeg opstillet spørgsmålsforslag og aktiviteter, samt forslag til hvor og hvordan det bedst gøres.

Alle tre faser er set som en del af et større forløb om et emne eller tema, hvor lokalområdet kan være relevant at inddrage. Aktiviteterne skulle gerne få eleverne til at skifte perspektiv, undre sig, opstille hypoteser, tænke problemorienteret, undersøge kilder og opstille historiske problemstillinger, hvilket rammer alle fagets kompetenceområder, især i udskolingen. Således skulle eleverne gerne have nogle værdifulde indsigter med sig i det videre arbejde med et emne.

Mit forslag er, at læremidlet tilpasses klassetrin. Mange af spørgsmålene og aktiviteterne nedenfor vil 3.-4. klasse kunne udføre, men læremidlet i sin helhed støtter op om den problemorienterede kompetenceudvikling, der er centralt i udskolingen.

Første fase - Denotativ analyse

Denotativ er sammensat af de latinske ord 'de' (om, angående) og 'notere' (mærke noget). Her skal eleven forsøge at få øje på og beskrive genstanden i detaljer og blive bevidst om den kontekst, som genstanden står i. Erik Lund kalder det en forudsætningsløs analyse (Lund 2016, s. 160), men det kan godt være vildledende, for det kan netop være elevernes forforståelse, der hindrer, at de begynder at betragte genstanden, som den reelt fremstår (jf. citatet i indledningen). Det forudsætningsløse ligger i, at eleverne ikke skal begynde at tolke på, hvad fx symboler betyder (det kommer nedenfor). Denne fase er meningsfuld at udføre ude ved det konkrete fysiske erindringssted. En denotativ analyse bør tage god tid, men elever kan godt komme til at "skøjte" henover analysen. Derfor skal øvelsen stilladseres af læreren eller igennem opgaven, og nedenstående spørgsmål er tænkt som hjælp til dette.

Når erindringsstedet besøges, medbringes spørgsmålsark, skriveredskaber og evt. papir til at tegne observerede dele. Det kan også være en fordel med et kamera, omend det kan resultere i ovenstående punkter bliver løst lidt for hurtigt, da eleverne jo bare kan tage et billede, uden reelt at tænke dybere over spørgsmålene.

Grundidéen med spørgsmålene nedenfor er at få eleverne til at tænke problemorienteret omkring genstanden. Spørgsmålene går fra de mere konkrete, der umiddelbart kan besvares ved at undersøge genstanden til spørgsmål, der skal få eleverne til at opstille hypoteser, som kan bruges i det videre arbejde med problemstillinger.

Forslag til spørgsmål man kan stille i denne fase, som skal tilpasses det konkrete materiale, man undersøger:

- Beskriv genstanden (farve, form, størrelse, materiale). Beskriv med så mange ord som muligt.
- Hvilken type genstand er det? (monument, statue, mindesten, mindeplade osv.)
- Er der specielle mærker eller spor på genstanden (fx symboler eller lign.)? Tegn dem af eller beskriv dem.
- I hvilken kontekst står genstanden (fx på et torv, gemt bag hegn, groet til osv.). Tegn eller beskriv genstanden og dens omgivelser.
- Virker genstanden og området, den står i, vedligeholdt?
- Er der tekst eller noget andet på genstanden, der siger noget om, hvad genstanden er, og hvornår den blev lavet? Der kan være mere end én tekst så kig efter.
- Hvad fortæller teksten eller teksterne?
- Kig nu kun på teksten (eller på hver tekst en ad gangen) - kan **teksten** påvirke følelser hos nogen, tror du (fx respekt, sorg mm.)? Hvis ja, hvilke følelser?
- Kig på **hele genstanden og dens omgivelser** - hvilke følelser tror du, at den kan fremkalde hos nogen at se genstanden (glæde, sorg, eftertænksomhed mm.)?

- Overvej alt det I har fået øje på (lokation, tekst, symboler, form osv.). Hvordan tænker I, at det bidrager til den historie, som stedet forsøger at fortælle?
- Hvad er jeres umiddelbare gæt på stedets funktion på baggrund af ovenstående?

Anden fase - Ophavssituationen:

Ophavssituation dækker over, hvornår erindringsstedet er blevet til, hvem der står bag det, og hvorfor det er blevet opført. Denne fase behøver ikke blive udført ved selve genstanden, men kan gennemføres tilbage på skolen. Det kan være svært for eleverne at holde disciplinen og koncentrationen ved erindringsstedet, især hvis vind, vejr, trafik mm. forstyrrer, så er klasseværelset et bedre alternativ.

Det er vigtigt, at læreren har forberedt konkret materiale med hensyn til ophavsoplysninger, som eleven kan bruge. Det kan være, at deres historiebog har relevante informationer, og internettet kan inddrages, hvor lokale museers hjemmesider eller hjemmesiden arkiv.dk med stor sandsynlighed har yderligere oplysninger om erindringsstedet. Hvis historiebogen bruges, så bør læreren guide eleverne frem til de relevante passager. Hvis ikke eleverne har nem adgang til internet, kan læreren have lavet brugbare handouts på baggrund af relevant information fra internettet. Benyttes internettet, er det fordelagtigt, at læreren har peget relevante sider ud, da meget af tiden ellers kan blive brugt på ustruktureret og irrelevant søgning samt ukonstruktiv frasortering.

Nedenfor er forslag til spørgsmål, man stiller i denne fase. De skal tilpasses det konkrete materiale, man undersøger. Spørgsmålene skulle gerne kunne besvares ud fra det kildemateriale, eleverne får stillet til rådighed.

De første fire spørgsmål relaterer til den tid, hvor genstanden er blevet opstillet. De skal få eleverne til at overveje den fortidige kontekst, hvor genstanden blev til og dens placering. I kompetencemål for *Historiebrug* for 6. klasse hedder det: ” Eleven kan perspektivere egne og andres historiske fortællinger i tid og rum”.

Spørgsmål fem til syv relaterer sig til, hvordan genstanden i eftertiden er blevet behandlet, og den udvikling genstanden har haft. Her er det relevant at diskutere, hvordan genstanden er blevet brugt i eftertiden. Hertil er kompetencemålet for *Kronologi og sammenhæng* for 6. klasse samt videns- og færdighedsområdet ”kronologi, brud og kontinuitet” særligt relevant.

- Hvem har lavet genstanden?
- Er det mon den samme, der har lavet genstanden, som fik idéen til den?
- Hvem har betalt for genstanden?
- Hvad er grunden til, at genstanden står netop der, hvor den står?
- Var genstanden værdifuld, da den blev lavet? (Værdifuld som i ‘kroner/øre’ eller havde værdi for nogen følelsesmæssigt). Hvis ja, hvilke værdier har den?
- Har den være brugt til noget efter, at den er blevet lavet (f.eks. begivenheder). Hvis ja, hvad?
- Bliver den brugt til noget i nutiden? Hvis ja, hvad?

- Er den værdifuld nu? (Tænk både på 'kroner/øre' og følelser). Hvis ja, hvilke værdier har den?
- Hvad fortæller kilderne om den måde folk har opfattet genstanden på, da den blev lavet? (Kan man se, om der fx er flere holdninger til genstanden eller det, den symboliserer/betyder?). Beskriv hvordan genstanden opfattes

Tredje fase – Konnotativ tolkning:

Konnotativ betyder "medbetydning" og refererer til et lag i et værk, som er ud over det konkrete (Lund 2016, s. 161-162). Det kan være symboler, referencer til historiske begivenheder eller kulturelle/religiøse elementer, der giver mening for konkrete folk eller grupper. Denne del af arbejdet kan sagtens foregå i klasselokalet.

Denne fase kan være svær for både elever med nedsat forestillingsevne samt for elever, der ikke er bekendte med den kulturelle og historiske referenceramme, som fx mindesmærker er en del af. Førstnævnte har brug for en meget tydelig strukturering og guidning for at kunne forstille sig noget ud over det konkrete. For anden elevgruppes vedkommende gælder, at fx en svensker ikke har samme forståelse af 1864 som nogle etnisk danskere har, da det ikke umiddelbart er et erindringssted for svenskere. Danske elever kan måske heller ikke forbinde noget med 1864, med mindre det er blevet en del af deres historiebevidsthed. Således har disse elevgrupper en "ekstraopgave" i at forstå og evne de konnotative lag.

Læreren kan stilladsere arbejdet ved at lægge forskellige fortællinger frem for eleverne og så drøfte med eleverne, hvilken af disse der sandsynligvis skildres med erindringsstedet (dets afsender). Fx tre korte fortællinger hvoraf den ene vil være den fortælling, som afsenderen er præget af. Så vil de opøve kompetence i at afkode det historiefaglige begreb *tendens*, dvs. hvilken holdning afsenderen har præget fænomenet med. Den faglige drøftelse kan også foregå som en diskussion mellem eleverne.

Nedenfor er forslag til spørgsmål, der er relevante i denne fase. De skal tilpasses det konkrete materiale, man undersøger. Læreren bør gøre relevant materiale tilgængeligt, med mindre eleverne skal bruge lang tid på at søge kilder selv.

Spørgsmålene har til hensigt at få eleverne til at reflektere over betydningen af farver, symbolik, positur mm. De kan på baggrund heraf opstille hypoteser om genstandens betydning for forskellige grupper i samfundet. Dette relaterer sig, ligesom ved fase 2, især til kompetencemål for *historiebrug* for 6. klasse i: " Eleven kan perspektivere egne og andres historiske fortællinger i tid og rum", og til kompetence mål for *kronologi og sammenhæng* for 6. klasse med særligt fokus på videns- og færdighedsområdet "kronologi, brud og kontinuitet".

- Er der noget bestemt, vi gerne skulle mene eller føle, når vi kigger på genstanden? Hvis ja, hvad?
- De symboler, du har fundet på genstanden, kan du finde ud af, hvad de har af betydning ud fra dine kilder? Hvis ja, beskriv det.
- Har teksten på genstanden et budskab/noget, den gerne vil fortælle os? Hvis ja, hvad?

- Vil genstanden gerne have os til at synes/føle noget bestemt? Hvis ja, beskriv hvad det er, og hvorfor du er kommet frem til det.
- Kan vi stole på fortællingen, som genstanden har? Beskriv hvorfor/hvorfor ikke.
- Er der nogen, der har haft en fordel af at skabe genstanden med den fortælling, genstanden har? Hvis ja, forklar hvordan og hvorfor.
- Prøv at forestille dig, at en anden person, der gerne ville fortælle en anden historie, havde lavet genstanden. Beskriv personen og hvad han/hun/de ville med genstanden.

Differentiering mht. klassetrin

Fase 1 og 2 kan godt udføres med 3.-4. klasses elever med henblik på at optræne kompetencer i at betragte kilder og analysere deres ophav. Men forventningerne til elevbesvarelserne skal justeres i forhold til forventninger til udskolingselever. Fase 3 er nok ikke mulig før midten af 6. klasse, da elevernes kognitive udvikling og spørgsmålenes abstraktionsniveau først her kan forventes at mødes.

Referencer

Iversen, Kristian & Nedergård Pedersen, Ulla (2015): Danmarkshistorien – mellem erindring og glemsel, Columbus.

Lund, Erik (2016): *Historiedidaktikk – en håndbok for studenter og lærere 5. utgave*, Universitetsforlaget.

Pietras, Jens & Poulsen, Jens Aage (2016): *Historiedidaktik. Mellem teori og praksis,* Hans Reitzels Forlag